

Міністерство освіти і науки України  
Рівненський державний гуманітарний університет



ПРОГРАМА ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ  
ЗІ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 053 «ПСИХОЛОГІЯ»

для вступників на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»  
на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра

Схвалено вченою радою психолого-природничого факультету  
Протокол № 2 від «25» лютого 2020 р.

Голова вченої ради  
психолого-природничого факультету \_\_\_\_\_ проф. В.Р.Павелків

Схвалено навчально-методичною комісією психолого-природничого факультету  
Протокол № 1 від «11» лютого 2020 р.

Голова навчально-методичної комісії  
психолого-природничого факультету \_\_\_\_\_ доц. І. О. Сяська

Голова фахової атестаційної комісії  
психолого-природничого факультету \_\_\_\_\_ проф. В.Р.Павелків

Розробники:

проф. Р. В. Павелків  
проф. В. М. Ямницький  
проф. А. М. Воробійов

Рівне – 2020

**Програма фахового випробування зі спеціальності 053 «Психологія» для вступників на здобуття ступеня «Магістр» на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра / Р. В. Павелків, В. М. Ямницький, А. М. Воробйов. – Рівне : РДГУ, 2020. – 24 с.**

**Розробники:**

**Павелків Р. В.**, професор, доктор психологічних наук, завідувач кафедри вікової та педагогічної психології, перший проректор РДГУ;

**Ямницький В. М.**, професор, доктор психологічних наук, завідувач кафедри практичної психології та психотерапії РДГУ;

**Воробйов А. М.**, професор, кандидат педагогічних наук, завідувач кафедри загальної психології та психодіагностики РДГУ.

**Рецензент:**

**Михальчук Ю.О.** доцент, кандидат психологічних наук, завкафедри психології Міжнародного економіко-гуманітарного університету імені академіка Степана Дем'янчука;

**Литвиненко С.А.**, професор, доктор педагогічних наук, професор кафедри практичної психології та психотерапії Рівненського державного гуманітарного університету.

Програма фахового випробування зі спеціальності 053 «Психологія» для вступників на здобуття ступеня «Магістр» на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра визначає вимоги до рівня підготовки вступників, зміст основних освітніх компетенцій, критерії оцінки відповідей вступників, рекомендовані літературні джерела та інформаційний ресурс.

Розглянуто на засіданні кафедр вікової та педагогічної психології (протокол № 2 від 25 лютого 2020 р.), практичної психології та психотерапії (протокол № 3 від 26 лютого 2020 р.) і загальної психології та психодіагностики (протокол № 2 від 18 лютого 2020 р.).

## ЗМІСТ

<b>ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА</b>	4
<b>ЗМІСТ ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ</b>	7
1. Математична статистика	7
1.1. Вступ до математичної статистики	7
1.2. Критерії оцінки та порівняння емпіричних даних	7
2. Психофізіологія	7
2.1. Вступ до психофізіології. Психофізіологія у системі наук про людину	7
2.2. Біологічні (нейрофізіологічні) основи психіки	8
2.3. Когнітивна психофізіологія. Психофізіологія пізнавальної сфери	8
2.4. Психофізіологія функціональних станів та емоцій	9
3. Загальна психологія	9
3.1. Вступ у психологію	10
3.2. Розвиток психіки	10
3.3. Психологія діяльності	10
3.4. Психологія пізнавальної діяльності	11
3.5. Емоційно-вольова сфера особистості	12
3.6. Індивідуально-психічні особливості особистості	12
3.7. Особистість	13
4. Клінічна психологія	13
4.1. Проблеми становлення і перспективи розвитку клінічної психології	13
4.2. Основи нейропсихології і патопсихології та проблеми клінічної психології	13
4.3. Клінічні аспекти розладів психіки і поведінки з основами психотерапії та психофармакології	14
5. Психологічна діагностика	14
5.1. Вступ до психодіагностики	14
5.2. Організація психологічного дослідження	14
5.3. Проблеми психологічного тестування	14
5.4. Діагностика психологічного розвитку: теорія і практика	14
6. Соціальна психологія	14
6.1. Загальні основи соціальної психології. Соціальна психологія особистості	14
6.2. Особливості внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії	15
7. Диференційна психологія	16
7.1. Пізнання природи людської індивідуальності	16
7.2. Загальні принципи диференційно-психологічного аналізу	16
8. Психологія праці	18
8.1. Людина і праця	18
8.2. Психологія професійної діяльності	18
9. Інженерна психологія	19
10. Юридична психологія	19
10.1. Основні засади розвитку юридичної психології як науки та її правової діяльності	19
10.2. Кримінальна психологія та проблема особистості злочинця і злочинної поведінки	20
<b>КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАНЬ ВСТУПНИКІВ</b>	21
<b>СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ</b>	22
<b>ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС</b>	24

## ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Програма фахового випробування для здобуття ступеня магістра на основі ступеня (освітньо-кваліфікаційного рівня) бакалавра, спеціаліста, магістра розроблена на основі освітньо-професійної програми підготовки бакалаврів зі спеціальності 053 «Психологія». Обсяг знань визначається в межах діючої освітньо-професійної програми фахівців ступеня бакалавра.

**Мета** фахового випробування – оцінити ступінь підготовленості та професійної компетентності вступників на ступінь магістра на основі ступеня (ОКР) бакалавра, спеціаліста, магістра.

**Завдання** фахового випробування:

- визначити рівень набутих знань і умінь вступників;
- перевірити здатність застосовувати знання та набуті уміння для аналізу усіх форм вияву психіки, особистості та діяльності;
- встановити ступінь сформованості професійних компетенцій та професійної культури.

### **Вимоги до підготовленості вступника: знання, уміння, освітній рівень**

Згідно Державного стандарту підготовки бакалаврів з психології нормативні форми державної атестації щодо встановлення рівня опанування студентами відповідних блоків змістових модулів включають: математичну статистику, математичні методи в психології, психофізіологію, загальну психологію, соціальну психологію, клінічну психологію, психодіагностику, диференційну психологію, психологію праці, інженерна психологія, юридична психологія.

Вступники повинні **знати**

- анатомію та фізіологію людини, основи фізіології людини, антропологію, основи психіатрії та психотерапії;
- основи теорії ймовірностей, математичну статистику, інформатику;
- теорію та історію загальної, соціальної, вікової, педагогічної, експериментальної, психодіагностики;
- основи психодіагностики, психокорекції, психологічного консультування; основи психології спілкування, психологічних здібностей, інтелекту, самосвідомості;
- сучасний стан науково-прикладних розробок у галузі психології;
- основи психолого-педагогічної експертизи;
- перспективні напрямки розвитку психологічної науки;
- інструктивні матеріали, що визначають діяльність психологічної служби;
- порядок оформлення документації психолога.

Вступники повинні **вміти** :

- проводити психологічну діагностику індивідуально-типологічних особливостей різних категорій осіб;
- забезпечувати проведення відповідними установами професійного відбору при наймі на роботу;
- розробляти розвиваючі, корекційні програми навчально-виховної діяльності з урахуванням індивідуальних, статевих, вікових особливостей індивідуумів;
- здійснювати пошук, добір та розвиток обдарованих дітей;
- сприяти свідомому вибору професії з урахуванням ціннісних орієнтацій, здібностей, життєвих планів та можливостей;
- проводити психолого-виробничу експертизу і психолого-педагогічну корекцію асоціальної поведінки та неуспішності;
- формувати психологічну культуру населення (вихованців, учнів, педагогів й батьків);
- проводити психопрофілактичну роботу по своєчасному попередженню відхилень у становленні особистості, запобігати конфліктам;
- допомагати органам державного управління освітою в оцінці професійної придатності педагогічних та управлінських кадрів;

- застосовувати основні методи збору психологічних даних, зокрема психологічної діагностики;
- використовувати основні методи та способи обробки і інтерпретації зібраних психологічних даних;
- застосовувати основні методи та прийоми психологічної корекції;
- розробляти рекомендації щодо оптимізації організаційного, кадрового, психогігієнічного та психопрофілактичного чинників діяльності установ та закладів;
- вести психолого-просвітницьку роботу за вузькими напрямками, зокрема: розвиток самосвідомості, формування креативності, творчості, профвідбір, профздібності і оптимізація їх розвитку, психологічні фактори функціонування мікрогруп (клас, відділ, бригада, сім'я), способи психотерапевтичної самопомоги тощо - зі всіх проблем, що є актуальними для сучасного стану суспільства.

Відповіді студентів повинні продемонструвати відповідний **освітній рівень**, а саме:

- глибину знань основних розділів психології;
- відповідність знань сучасному рівню розвитку психологічної науки;
- усвідомлення завдань практичного психолога по забезпеченню всебічного особистісного розвитку;
- загальну орієнтацію у методах психологічного дослідження та їх застосуванні у практичній роботі психолога;
- рівень оволодіння інструментарієм практичного психолога, психодіагностичними методиками, прийомами вивчення особистості в умовах виробництва, школи, сім'ї та спілкування, а також методами надання психологічної допомоги на основі отриманих діагностичних даних і за запитами клієнта.

### **Порядок проведення вступного випробування**

Вступне випробування проводиться згідно з розкладом, складеним приймальною комісією Рівненського державного гуманітарного університету.

Допуск до вступного випробування вступників здійснюється за умови наявності аркуша результатів вступних випробувань та документа, що засвідчує особу (паспорт).

Фахове випробування проводиться в усній формі, що передбачає надання відповідей на питання екзаменаційних білетів. Вступник отримує тільки один комплект екзаменаційних завдань, заміна завдань не дозволяється. Екзаменаційні білети складаються відповідно до даної програми, друкуються на спеціальних бланках за встановленим зразком та затверджуються головою приймальної комісії Рівненського державного гуманітарного університету.

Під час фахового випробування вступник має право звернутися до екзаменаторів з проханням щодо уточнення умов завдань. Натомість вступнику не дозволяється користуватися сторонніми джерелами інформації (електронними, друкованими, рукописними) та порушувати процедуру проходження фахового випробування, що може бути причиною для відсторонення вступника від вступних випробувань.

Для письмового запису відповідей на екзаменаційні завдання використовуються аркуші усної відповіді відповідного зразка. Після внесення вступником відповіді до зазначеного аркушу він ставить під нею свій підпис, що підтверджується підписами голови та екзаменаторами фахової атестаційної комісії.

### **Порядок оцінювання відповідей вступників, критерії оцінювання**

Оцінювання відповіді вступників на вступному випробуванні здійснюється членами фахової атестаційної комісії, призначеної згідно з наказом ректора.

Оцінки відповіді кожного вступника визначаються за 200-бальною шкалою.

### **Норми часу**

Норми часу, відведені на проведення вступних випробувань (відповідно до наказу МОН України від 27 серпня 2002 року № 450):

на проведення консультацій перед вступним випробуванням – 2 години на потік (групу);

на проведення вступних випробувань в усній формі – 0,25 год. на одного вступника (кількість членів комісії на потік (групу) вступників не більше трьох осіб).

## ЗМІСТ ФАХОВОГО ВИПРОБУВАННЯ

### 1. МАТЕМАТИЧНА СТАТИСТИКА

#### 1.1. Вступ до математичної статистики

**Прийоми первинної обробки даних.** Класифікація математичних методів. Характеристика статистичних методів. Етапи статистичного дослідження. Місце методів математичної статистики у класифікації методів психології. Проблема співвідношення якісного та кількісного аналізу даних та інтерпретації результатів експериментальних досліджень. Основні поняття та терміни математичної статистики: вимірювальні шкали, генеральна сукупність, ймовірність подій, варіанта. Характеристика непараметричних (номінальної та ординальної) і параметричних (інтервалів та відношень) вимірювальних шкал.

Прийоми первинної обробки даних. Упорядкування варіант (варіаційний ряд). Поняття про частоту варіанти. Табличні способи представлення результатів дослідження. Вимоги до побудови графіків.

**Середні показники результатів дослідження.** Види середніх та їх значення. Середні об'єму: арифметичне середнє, квадратичне середнє, гармонічне середнє, хронологічне середнє. Зважена середня. Властивості середнього арифметичного. Обчислення середнього інтервального ряду розподілу величин. Середні положення: медіана, мода, квартили, децили. Переведення сирих даних у проценти. Практичне застосування середніх.

**Показники варіативності емпіричних даних.** Характеристика варіативності та чинників, які її обумовлюють. Показники варіативності. Розмах варіації. Середнє лінійне відхилення. Дисперсія і стандартне відхилення (середнє квадратичне відхилення). Основні та відносні показники варіації. Коефіцієнт варіації. Нормоване відхилення.

#### 1.2. Критерії оцінки та порівняння емпіричних даних

**Властивості кривої нормального розподілу даних.** Властивості кривої нормального розподілу даних. Порівняння емпіричної кривої із нормальним розподілом даних. Обчислення ексцесу кривої розподілу. Поняття про число Вестергарда. Т-розподіл Стьюдента, поняття про число ступенів свободи. Вимірювання асиметрії. Ексцес і його вимірювання. Довірчі поняття середнього арифметичного. Поняття про рівень значущості межі. Стандартна помилка середнього арифметичного. Довірчі межі чисел, виражених у процентах.

**Параметричні методи порівняння результатів дослідження.** Способи статистичної перевірки гіпотез. Порівняння дисперсій, F-розподіл Фішера. З'ясування достовірності різниці середніх арифметичних. Обчислення стандартної помилки різниці середніх арифметичних. Достовірність різниці показників, виражених у процентах.

**Непараметричні методи порівняння результатів дослідження.** Знаковий (сигнатурний) тест. Метод  $\chi^2$ . Критерій Т Уайта. Критерій Вілкоксона (Z). Критерій Манна-Уїтні (U-критерій).

**Методи визначення зв'язку між психічними явищами.** Поняття кореляції. Завдання та методика кореляційного аналізу. Види кореляційних зв'язків. Властивості коефіцієнта кореляції. Довірча оцінка коефіцієнта кореляції. Обчислення коефіцієнта кореляції на основі альтернативних ознак (коефіцієнт асоціації). Рангова кореляція (коефіцієнт Спірмена). Лінійна кореляція (коефіцієнт Пірсона). Кореляційна матриця.

## 2. ПСИХОФІЗІОЛОГІЯ

### 2.1. Вступ до психофізіології. Психофізіологія у системі наук про людину

**Історія розвитку зарубіжної та вітчизняної психофізіології.** Місце психофізіології у системі психологічних, соціологічних і природничих дисциплін. Основні етапи становлення та перспективи розвитку вітчизняної психофізіології.

**Предмет і завдання психофізіології.** Основні розділи (напрямки) вітчизняної та зарубіжної психофізіології. Проблема суб'єктивного відображення довкілля. Функції мозку і функції психіки. Основне завдання психофізіології. Психофізіологічна проблема: історія і перспективи вирішення. Психофізіологічна проблема і психосоматичні розлади.

**Методи психофізіологічних досліджень.** Принципи психофізіологічного дослідження. Вибір методів психофізіологічних досліджень та обробка результатів. Специфіка психофізіологічних досліджень на тваринах і принципи біоетики. Моделювання психічних процесів і поведінки. Методи самооцінки психофізіологічних станів.

## **2. 2. Біологічні (нейрофізіологічні) основи психіки**

**Мозок та психічна діяльність.** Мозок як орган (матриця) психічної діяльності та саморегулююча система. Нейронні ансамблі і кортикальні колонки. Асоціативні, сенсорні, рухові системи мозку. Модулюючі системи мозку. Функціональні блоки мозку (Лурія О.Р.). Особливості функціональної асиметрії мозку людини. Розвиток мозку в онтогенезі та філогенезі.

**Закономірності вищої нервової діяльності (умовно-рефлекторної діяльності).** Рефлекс як психофізіологічний феномен та модель поведінки. Принципи класифікації рефлексів. Рефлекси та інстинкти. Класичні умовні рефлекси (фізіологія ВНД). Класичні інструментальні рефлекси (біхевіоризм). Принципи утворення умовних рефлексів. Рефлекторна діяльність і проблеми навчання. Рефлекс і функціональна система. Поняття про першу і другу сигнальні системи.

**Психофізіологія сенсорних процесів.** Поняття про органи чуття, аналізатори, сенсорні системи. Спеціалізація органів чуття. Структурно-функціональні особливості аналізаторів. Принципи класифікації рецепторів, психофізіологічна класифікація рецепторів. Принципи кодування сенсорної інформації, бінарні коди. Сенсорна ізоляція (депривація).

**Психофізіологія рухової активності.** Форми рухової активності. Нейрофізіологічні особливості та ієрархія рівнів організації рухових функцій. Онтогенез рухової активності людини. ФАМ та особливості рухової поведінки. Друга сигнальна система і рухові функції. Рухова активність і пізнавальні процеси. Рухові функції і професійна діяльність. Рухова активність і корекція функціональних станів. Розлади рухової сфери людини.

## **2.3. Когнітивна психофізіологія. Психофізіологія пізнавальної сфери**

**Психофізіологія відчуттів і сприймання.** Органи чуття (аналізатори) і пізнавальні процеси. Відчуття як первинне чуттєве пізнання. Основний психофізичний закон (закон Вебера-Фехнера). Перша і друга сигнальні системи як форми відображення довкілля. Особливості сприймання людини (друга сигнальна система). Основні етапи сприймання. Психофізіологічні основи формування образів. ФАМ та особливості сприймання. Розлади сприймання. Природа галюцинацій. Поняття про інформаційні неврози.

**Психофізіологія уваги.** Нейрофізіологічні механізми мимовільної і довільної уваги. Орієнтовний рефлекс і явище домінанти. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові показники орієнтовної реакції. Нейрони новизни і нейрони тотожності (подібності). Роль таламуса в організації уваги. Ретикулярна формація і увага. Мимовільна і довільна увага і ФАМ. Розлади уваги.

**Психофізіологія пам'яті.** Пам'ять як психофізіологічний процес обробки інформації. Теорії пам'яті – фізіологічні, психологічні, біохімічні, кібернетичні. Біологічні види пам'яті – генетична, імунологічна, неврологічна. Дослідження Лешлі. Етапи формування енграм. Нейрофізіологічні механізми короткочасної та довготривалої пам'яті. Нейронні моделі пам'яті. Медіаторні системи і пам'ять. Особливості професійної пам'яті. Феномен панорамної пам'яті.

**Психофізіологія мислення (інтелекту).** Вербальні та невербальні форми комунікації. Мислення як аналітико-синтетична діяльність мозку. Особливості мислення і ФАМ. Центри мови (зони Брока і Верніке). Вербальний і невербальний інтелект. Біологічний (інтелект А),



психометричний (тести інтелекту), соціальний інтелект (інтелект В). Електрофізіологічні кореляти мислення. Поняття про детектор помилок (Бехтерева Н.П.). Функціональна система і мислення. Розлади мислення.

**Психофізіологія навчіння.** Неасоціативні та асоціативні форми навчіння. Вчення про ВВД, біхевіоризм, гештальт-психологія та проблеми навчіння. Класичний умовний рефлекс. Класичний інструментальний рефлекс. Когнітивне навчіння. Імпринтинг та інсайт і проблеми навчіння. Механізми пам'яті, мислення і навчіння. Сигнальні системи і проблеми навчіння. ФАМ і проблеми навчіння.

**Свідомість як психофізіологічний феномен.** Усвідомлені та неусвідомлені психічні процеси людини. Дослідження Павлова І.П. і Фрейда З. Поведінкові критерії свідомості (В. Маунткасл). Класична (хілотропна) та холотропна моделі свідомості (С. Гроф). Електрофізіологічні кореляти свідомих процесів. Нейрофізіологічний аналіз несвідомих процесів. Сигнальні системи та свідомі і несвідомі процеси. Свідомі та несвідомі процеси і ФАМ. Змінені стани свідомості. Розлади свідомості. Психофізіологічна проблема.

## **2. 4. Психофізіологія функціональних станів та емоцій**

**Психофізіологія функціональних станів.** Функціональні стани та принципи визначення і діагностики. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові кореляти функціональних станів. Індикатори активності різних фізіологічних систем організму (серцево-судинної системи, системи органів дихання, системи органів травлення, системи органів виділення) та їх роль у психофізіології. Аналіз циклу сон – бадьорість. Модулюючі системи мозку. ФАМ та функціональні стани.

**Психофізіологія сну та активності (бадьорості).** Сон як психофізіологічний феномен та змінений стан свідомості. Класифікація стадій сну. Електрофізіологічні кореляти сну та їх аналіз. Вегетативні та рухові кореляти сну та їх аналіз. Сон та пізнавальні процеси (пам'ять) і навчіння. Сон та ріст і розвиток організму. Сон та процеси адаптації. Індивідуальна динаміка сну. Гіпноз і навіювання. Патологічні форми сну.

**Психофізіологія адаптації і стресу.** Історія вчення про стрес. Стрес – загальний адаптаційний синдром, позитивне значення стресу. Стадії розвитку стресу. Фізіологічні та психологічні стрес-чинники. Еустрес і дистрес. Тріада і гормони стресу. Індивідуальні відмінності у реакціях на стрес. Тип поведінки А і В. Біологічні ритми та адаптація. Проблеми адаптації до природного і соціального середовища. Стрес і психічне здоров'я. Принципи профілактики дистресу.

**Психофізіологія потреб, мотивацій і емоцій.** Класифікація потреб людини. Нейроанатомічні, нейрофізіологічні та нейрохімічні аспекти мотивації. Драйв-рефлекси. Інформаційна теорія емоцій, формула емоцій (Симонов П.В.). Негативні і позитивні емоції, стенічні та астенічні емоції. Роль лімбічної системи у забезпеченні емоцій та поведінкових реакцій. Характеристика вегетативних реакцій емоційних станів. Біологічна роль та психофізіологічні складові страху. Біль як психофізіологічний феномен. Розлади емоційної сфери людини.

**Психофізіологія адиктивної поведінки.** Нейроанатомічні, нейрофізіологічні та нейрохімічні аспекти адиктивної поведінки. Види адикцій. Проблеми профілактики адиктивної поведінки.

**Діагностика та корекція функціональних станів.** Суб'єктивна та об'єктивна оцінка функціонального стану. Електрофізіологічні, вегетативні, рухові показники функціонального стану. Зовнішні способи корекції функціонального стану. Прийоми саморегуляції функціонального стану.

## **3. ЗАГАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

### **3. 1. Вступ у психологію**

**Загальна характеристика психології як науки.** Особливості психології як науки та її місце у системі наук. Відмінності наукової та життєвої психології. Етапи розвитку

психології: донауковий і науковий. Становлення психології як самостійної науки, створення власного категоріального апарату психології. Проблема предмету психології. Принципи класифікації галузей психології і структура сучасної психологічної науки. Інтеграція галузей, комплексне дослідження психічних явищ.

**Психологія як система знань.** Методологічні принципи психології. Визначення методології та її рівнів: філософського, загально-наукового, методичного. Вимоги до проведення різних етапів психологічного дослідження. Поняття про метод, методику, техніку та процедуру психологічного дослідження. Класифікація методів. Проблема достовірності і репрезентативності даних психологічного дослідження. Валідність. Види валідності.

**Природничонаукові основи психології.** Будова, функціонування і властивості центральної нервової системи. Загальна будова нервової системи людини. Поняття та види рецептора. Поняття аналізатора. Структура і основні поля кори головного мозку. Представництво основних психічних процесів та станів людини в корі головного мозку. Положення в центральній нервовій системі, роль та функції ретикулярної формації. Психіка та мозок: принципи та загальні механізми зв'язку. Взаємовідношення психічних явищ з роботою мозку. Анатомо-фізіологічне представництво в мозку психічних процесів та станів людини. Фізіологічні механізми, структури головного мозку і тілесні органи, які беруть участь у формуванні відчуттів. Генетичні корені психології та поведінки.

### 3.2. Розвиток психіки

**Походження і розвиток психіки у філогенезі.** Система і рівні основних форм відображення (фізичне, фізіологічне, психічне). Розвиток форм відображення дійсності. Характеристика психічного відображення.

Проблема об'єктивного критерію психіки. Історія спроб визначення межі непсихічних (допсихічних) і психічних форм існування матерії (пан-, біо-, антропо-, нейропсихізм, функціональні критерії). Гіпотеза про об'єктивний критерій психіки Типи і форми поведінки.

Стадії та рівні розвитку психіки у філогенезі (О.М.Леонт'єв, К.Е.Фабрі). Основні особливості психічної діяльності тварин на відміну від психіки людини. Друга сигнальна система.

Свідомість як вищий рівень психічного відображення. Гіпотеза про походження свідомості: роль праці та мови. Культурно-історична теорія Л.С.Виготського. Засвоєння суспільно-історичного досвіду як генеральний шлях онтогенезу людського індивіду. Закономірності і динаміка розвитку психіки дитини в онтогенезі. Вікова періодизація.

### 3.3. Психологія діяльності

**Діяльність.** Визначення діяльності. Співвідношення понять "діяльність", "поведінка" та "активність". Специфіка людської діяльності. Основні атрибути діяльності. Структура діяльності. Поняття дії, операції та засобів здійснення діяльності. Мотивація діяльності. Внутрішні та зовнішні компоненти діяльності, взаємопереходи між ними. Основні поняття і принципи теорії діяльності (О.М.Леонт'єв). Визначальна роль діяльності у розвитку свідомості. Освоєння діяльності. Збільшення (зменшення) одиниць діяльності. Уміння як сукупність знань і навичок. Характеристика, види навичок і етапи їх формування. Структура і взаємодія навичок. Звички і їх роль у поведінці людини. Походження внутрішньої психічної діяльності із зовнішньої практичної (інтеріоризація). Екстеріоризація та її роль в контролі психічних процесів. Види людської діяльності.

**Спілкування як діяльність. Розвиток спілкування в онтогенезі.** Функції спілкування. Проблема співвідношення спілкування і діяльності. Спілкування як самостійний вид діяльності і його вплив на психічний розвиток. Спілкування як обмін інформацією. Спілкування як взаємодія. Спілкування як сприймання, розуміння і оцінка соціальних об'єктів. Специфічні риси і механізми соціальної перцепції.

**Психологічна характеристика ігрової діяльності.** Розвиток особистості дитини у грі. Виникнення гри на певному етапі розвитку цивілізації. Гра як підготовка дітей до життя у суспільстві і праці. Теорії гри. Види гри. Розвиток форм гри в онтогенезі. Будова гри (тема, сюжет, ролі, ігрові дії, ігровий матеріал, рольові відношення, реальні відносини).

**Психологічна характеристика учбової діяльності.** Процес учіння як теоретична і прикладна проблема психології. Структурні компоненти учіння. Мотивація учіння. Види навчальних мотивів. Закономірні зміни в мотивації учіння, зумовлені віковими особливостями дитини. Шляхи формування внутрішньої мотивації учіння. Навчання, його цілі. Проблема взаємозв'язку навчання і розвитку. Поняття про актуальний рівень і "зону найближчого розвитку". Орієнтація на "зону найближчого розвитку" і сензитивні періоди як умова оптимізації процесу навчання. Сучасні теорії учіння і навчання (Д.Б. Ельконін, В.В. Давидов, П.Я.Гальперін, К.Роджерс та інші)

**Психологічна характеристика трудової діяльності. Розвиток особистості в процесі праці.** Психологічні ознаки праці. Зародження і розвиток елементів праці в предметній діяльності, грі і навчанні. Мотиви трудової діяльності. Проблема визначення "професійної відповідності". Вміння та навички як структурні елементи діяльності. Утворення вмінь та навичок. Моторні вміння та навички. Пізнавальні вміння та навички: перцептивні, мнемічні, інтелектуальні, орієнтувальні. Практичні вміння та навички. Поняття звички та її місце в структурі діяльності.

### **3. 4. Психологія пізнавальної діяльності. Діагностика і прийоми розвитку**

Загальна характеристика пізнавальних процесів. Характеристика пізнавальних процесів як індивідуальна якість. Фактори розвитку пізнавальних процесів.

**Відчуття.** Уявлення про відчуття. Походження відчуттів. Види відчуттів. Значення відчуттів в житті людини. Фізична характеристика середовища, яке породжує відчуття. Різноманітність відчуттів і відображення багатства важливих для людини властивостей середовища, в якому вона живе.

Природа відчуттів. Рецепторна теорія відчуттів. Фізіологічні механізми відчуттів. Філогенез та онтогенез відчуттів. Феноменологія відчуттів. Загальні закономірності відчуттів. Поняття чутливості, абсолютного і відносного порогів відчуттів. Взаємодія відчуттів як зміна чутливості одного аналізатора під впливом стану іншого.

**Сприймання.** Сприймання як активний процес побудови перцептивного образу за допомогою перцептивних дій. Природа сприймання: філогенез та онтогенез сприймання. Сприймання і механізми роботи мозку. Рівні перцептивної діяльності. Послідовність перцептивних актів, включених у процес сприймання. Основні властивості образу сприймання. Феноменологія сприймання.

**Пам'ять.** Поняття про пам'ять. Значення пам'яті в житті і діяльності людини, в навчанні, вихованні, спілкуванні з людьми. Теорії пам'яті. Процеси і закономірності пам'яті. Феноменологія пам'яті. Індивідуальні особливості пам'яті, їх якісні та кількісні характеристики. Онтогенез пам'яті.

**Мислення.** Поняття про мислення. Види мислення. Логічні операції мислення. Основні процеси мислення. Визначення понять. Класифікація людей за типами мислення. Типи теорій мислення. Різні підходи до розвитку мислення. Групові форми роботи, що стимулюють розвиток мислення. Техніка "брейнстормінгу". Поняття творчого мислення, його особливості та умови продуктивності. Фактори, які сприяють та перешкоджають творчому мисленню людини. Поняття інтелекту. Тести інтелекту. Коефіцієнт інтелекту. Стійкість та мінливість показників інтелектуального розвитку, неоднозначність їх зв'язку з професійними досягненнями людини.

**Уява і творчість.** Поняття про уяву. Види уяви та їх особливості. Роль уяви в житті людини. Основні функції уяви. Поняття про творчість. Будова та функції механізму творчості. Поняття механізму. Продукти творчості: відкриття, винахід, нові художні образи, художні твори. Зв'язок процесу творчості з уявою.

**Мова та мовлення.** Значення мовлення в житті людини, в її психології та поведінці. Мовлення як засіб спілкування (комунікації) і узагальнення (мислення). Види мовлення, їх призначення. Відмінності між мовою та мовленням. Теорії засвоєння мовлення і розвитку мовлення. Проблема вродженого та набутого в людському мовленні. Досвід навчання тварин людському мовленню. Значення слова як одиниці мислення та мовлення. Особливості початкового періоду розвитку мислення і мовлення дитини. Егоцентричне мовлення дитини як проміжна форма між внутрішнім та зовнішнім мовленням. Становлення та функціонування дитячого мовлення, розвиток його граматичних структур та комунікативних функцій. Механізми засвоєння мовлення дитиною.

**Увага.** Особливості уваги як психічного процесу та стану людини. Властивості уваги. Функції уваги. Види уваги. Роль уваги у сприйманні, пам'яті, мисленні, різних видах діяльності і спілкування людини.

### 3.5. Емоційно-вольова сфера особистості

**Воля.** Воля та її основні ознаки. Значення волі в житті людини, в організації та регуляції її діяльності та спілкування. Первинні, вторинні та третинні вольові якості особистості. Вольова регуляція поведінки як наділення її більш високим змістом. Зв'язок вольової регуляції з мотивацією діяльності. Рефлексія та воля. Основні напрямки розвитку волі. Воля та формування вищих психічних функцій людини. Становлення і закріплення свідомої регуляції вчинків як важливий етап у розвитку волі. Виховання у дітей вольових якостей особистості.

**Емоції.** Поняття про емоції. Значення емоцій в житті людини. Основні функції емоцій. Класифікація та види емоцій. Параметри для оцінювання емоційних процесів та станів: інтенсивність, тривалість, глибина, усвідомлюваність, походження, умови виникнення та зникнення, дія на організм, динаміка розвитку, спрямованість, спосіб вираження та нейрофізіологічна основа. Теорії емоцій. Зв'язок емоцій та потреб людини. Індивідуальна своєрідність емоцій та почуттів. Розвиток емоційно-особистісної сфери у людини.

**Мотивація.** Поняття мотиву та мотивації. Співвідношення диспозицій (мотивів), потреб та мети. Загальна побудова мотиваційної сфери людини. Основні параметри, за якими оцінюються ступінь розвинутої мотиваційної сфери. Поняття про мотивацію як про свідомий та несвідомий процес. Основні напрямки дослідження мотивації. Мотивація, самооцінка та рівень домагань. Мотив влади, його прояви. Індивідуальні відмінності в мотивації влади. Поведінка людей з різними мотивами в експериментальних ситуаціях типу "дилема в'язня". Мотивація просоціальної поведінки. Альтруїзм та емпатія як мотиви. Мотивація агресивності та фрустрація.

### 3.6. Індивідуально-психічні особливості особистості

**Темперамент.** Поняття про темперамент. Види темпераменту. Темперамент та основні властивості нервової системи людини. Психологічна характеристика темпераменту, прояви його основних властивостей. Поняття індивідуального стилю діяльності. Індивідуальний стиль діяльності як результат пристосування вроджених властивостей нервової системи людини та інших анатомо-фізіологічних здібностей організму до вимог тієї чи іншої діяльності. Зв'язок темпераменту з основними властивостями особистості. Темперамент та вчинки. Темперамент та характер. Темперамент та здібності людини.

**Характер.** Загальне уявлення про характер. Характер та темперамент людини. Місце характеру в загальній структурі особистості. Риси характеру та інші риси особистості. Характер та захисні механізми. Загальні підстави для побудови типології характерів. Типології характерів. Витоки людського характеру. Становлення характеру. Проблема перевиховання характеру. Характер та воля людини. Характер та мотивація поведінки.

**Здібності.** Загальне уявлення про здібності. Класифікація здібностей людини. Загальна теорія здібностей. Здібності у структурі особистості. Показники здібностей. Здібності, задатки та індивідуальні відмінності людей. Властивості нервової системи як задатки для

розвитку елементарних динамічних здібностей. Міжстатеві індивідуальні відмінності в задатках і здібностях. Природні передумови здібностей. Актуальні та потенційні здібності. Альтернативні концепції походження здібностей. Механізми формування та розвиток здібностей. Етапи розумового розвитку дитини і підлітка. Здібності та вікова сенситивність. Особливості вищих людських здібностей. Здібності, інтелектуальний розвиток та творчі можливості. Здібності, талант та геніальність.

### **3.7. Особистість**

**Поняття особистості.** Теорії особистості в психології. Людина як індивід, особистість, індивідуальність. Структура індивіду. Походження ознак індивідуальності. Проблема визначення особистості та її структури; співіснування великої кількості різних визначень як наслідок багатогранності феномену особистості. Основні історичні періоди вивчення особистості. Класифікація сучасних теорій особистості, її підстави. Безпосередність зв'язку між методом вивчення особистості та теоретичними поглядами його автора.

**Особистісний розвиток.** Суспільна природа особистості. Становлення особистості у спільній діяльності і спілкуванні. Соціальне середовище як "поле значень" (О.Леонтьев) і його вплив на особистісний розвиток. Перше народження особистості. критерії розвиненої особистості (Л.Божович). Свідомий розвиток особистості. Проблема періодизації особистісного розвитку (концепції К.Юнга, Е.Еріксона, Д.Ельконіна). Аномальний розвиток особистості: причини, можливості, запобігання і корекції. Діалектична єдність розвитку і сталості особистості. Особистість як системність індивіду.

**Характеристики особистості.** Спрямованість особистості. Поняття про мотивацію. Потреба як головний мотиваційний фактор. Класифікація потреб. Загальна будова мотиваційної сфери людини. Поняття про мотив, ціль. Ціннісні орієнтації. інтерес як мотив. Характеристики мотиваційної сфери: розвиненість, гнучкість, ієрархізованість. Полімотивація діяльності. Мотиваційний конфлікт. Психологічні теорії мотивації. Сучасні напрями досліджень мотивації ідеали і переконання. Світогляд особистості. Я-концепція: визначення і функції. Компоненти і складові Я-концепції. Самосвідомість, її функції: компоненти самосвідомості та їх розвиток в онтогенезі. Самооцінка. Особливості самооцінки на різних вікових етапах. Рівень домагань. Фрустрація. Тривожність. Локус-контроль і локус-оцінка. Деадаптація. Психологічний захист. Механізми захисту у дітей. Методи вивчення Я-концепції. Можливості розвитку самосвідомості і зміни самооцінки. Гармонійна і дисгармонійна особистість.

**Особистість у системі міжособових відносин.** Поняття про групу. Класифікація груп. Референтна група. Соціальнопсихологічний розвиток групи. Людина і група. Впливи групи на особистість і особистості на групу. Природа лідерства, рольова диференціація лідерства. Позиція особистості у групі (соціальна роль, статус). Шляхи покращення соціальнопсихологічного клімату у групі. Сім'я як мала група. Вплив особливостей сімейного виховання на розвиток особистості, дитини. Методи вивчення міжособистісних відносин.

## **4. КЛІНІЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

### **4. 1. Проблеми становлення і перспективи розвитку клінічної психології**

Предмет, методологія і завдання клінічної психології. Специфіка методів досліджень у клінічній психології. Психічні процеси, стани, властивості та їх клінічний аналіз. Особистість як об'єкт клінічного дослідження. Клінічні та психотерапевтичні аспекти спілкування.

### **4. 2. Основи нейропсихології і патопсихології та проблеми клінічної психології**

Нейропсихологія та проблема вищих психічних функцій. Основи нейропсихології: агнозії, амнезії, афазії та апраксії. Основи патопсихології: розлади пізнавальних процесів.

Основи патопсихології: розлади емоційно-вольової сфери. Основи патопсихології: розлади мислення та свідомості.

#### **4. 3. Клінічні аспекти розладів психіки і поведінки з основами психотерапії та психофармакології**

Основи нозології: неврози, психопатії, психози. Основи нозології: психосоматичні захворювання. Клінічні аспекти девіантної та адиктивної поведінки. Основи психотерапії розладів психіки і поведінки. Основи психофармакології розладів психіки і поведінки.

### **5. ПСИХОЛОГІЧНА ДІАГНОСТИКА**

#### **5. 1. Вступ до психодіагностики**

**Місце психодіагностики в системі наукових знань.** Історія психологічної діагностики. Норма професійної етики текстологів. Загальні етичні принципи психодіагностичного обстеження. Вимоги до розробки тестів. Вимоги до психодіагностиків-практиків. Використання тестів спеціалістами-суміжниками. Врахування у дослідженні особливостей психологічних методів. Роль особистості психолога в дослідженні.

#### **5. 2. Організація психологічного дослідження**

Основні форми організації психологічних обстежень. Підготовка та організація психологічного дослідження. Основні методи психодіагностики. Необхідність класифікації діагностичних методик. Основні класифікаційні системи психодіагностичних процедур. Операційна класифікація методів.

#### **5. 3. Проблеми психологічного тестування**

Способи статистичної обробки результатів вимірювання. Шкалювання, типи шкал. Психометричні основи психодіагностики. Основні критерії оцінки психодіагностичних методик. Надійність. Валідність як основна психометрична властивість. Репрезентативність тестових норм. Способи визначення репрезентативності. Стандартизація тестів. Лінійна стандартизація. Нелінійна нормалізація. Вимоги до психометричної підготовки психолога. Проблеми конструювання і використання психодіагностичних методик.

#### **5. 4. Діагностика психологічного розвитку: теорія і практика**

Дослідження властивостей особистості. Дослідження спрямованості особистості. Психодіагностика індивідуальної свідомості. Психодіагностика самосвідомості. Особистісні опитувальники. Психодіагностика міжособистісних стосунків. Діагностика пізнавальної сфери.

### **6. СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ**

#### **6.1. Загальні основи соціальної психології. Соціальна психологія особистості**

**Соціальна психологія як наука.** Предмет і завдання соціальної психології, її структура, функції та категорії. Виникнення та становлення соціальної психології як науки. Експериментально-прикладний та експериментальний етапи у розвитку соціальної психології. Розвиток соціальної психології за рубежом: головні теоретичні напрями. Становлення і розвиток вітчизняної соціальної психології. Методологічні основи соціально-психологічного дослідження. Основні методи соціально-психологічних досліджень.

**Проблема особистості в соціальній психології.** Поняття особистості в соціальній психології. Особливості взаємозв'язку особистості і суспільства. Соціально-психологічні теорії особистості. Проблема соціалізації індивіда. Сутність соціалізації, її стадії, інститути та механізми. Проблема вікових криз та соціалізація. Поняття статусу та ролі в соціальній психології. Основні складові статусу особистості. Позиція особистості як інтегральна

система вибіркового стосунків особистості. Соціальні установки. Взаємний вплив соціальних установок та поведінки. Зміна соціальних установок. Соціально-психологічна компетентність особистості.

**Гендерні та культурні детермінанти соціальної поведінки особистості.** Поняття гендеру в соціальній психології. Відмінність та подібність статей. Статеві-рольові параметри особистості. Поняття гендерної ролі. Основні концепції гендера. Гендерна соціалізація. Провідні чинники гендерної соціалізації. Гендерна ідентичність. Відмінності у світосприйманні та чутливості. Мотиваційна сфера чоловіка і жінки. Гендерні відмінності у невербальній комунікації. Рівноцінність особистісного розвитку статей. Гендерні стереотипи, їх вплив на процес комунікації. Прикладні аспекти гендерної психології. Вплив культури та епохи на гендерні ролі. Вплив культури на соціальні стосунки.

**Я-концепція як детермінанта соціальної поведінки особистості.** Поняття „Я-концепції” в соціальній психології. Структурні компоненти Я-концепції. Основні фактори та механізми формування Я-концепції. Теорії самосприйняття та самоатрибуції. Ефект переоцінки. Прогнозування власної поведінки. Самосвідомість особистості як чинник самовизначення у групі. Я-концепція та персоніфікація. Поняття набутої безпомічності. Поняття самоефективності. Локус контролю. Теорія унікальності „Я”. Схильність на користь власного Я: мотивація самоповаги, нереалістичний оптимізм. Теорії самопрезентації та саморозкриття. Самовиправдання та збереження власної самооцінки.

**Міжособистісна аттракція: близькість, симпатія, дружба, кохання.** Поняття міжособистісної аттракції. Основні передумови аттракції. Почуття як системи поведінки. Соціальний контроль над почуттями. Поняття дружби. Зовнішня привабливість і симпатія. Стандарти краси. Теорії міжособистісної аттракції. Підтримання близьких стосунків. Визначення кохання. Трьохкомпонентна теорія кохання. Розрив близьких стосунків. Процес та переживання розриву.

**Соціальні упередження та агресивна поведінка.** Упередження як соціально-психологічний феномен. Визначення упередження, стереотипізації та дискримінації. Соціальні, емоційні та когнітивні джерела упереджень.

Поняття та основні теорії агресії. Ситуативні та диспозиційні детермінанти агресії. Масова культура та агресія. Соціальні ситуації, що підвищують агресивність: фрустрація, пряма провокація, наслідування. Вплив культурних факторів на рівень агресії. Шляхи запобігання та послаблення агресії.

**Альтруїзм та просоціальна поведінка особистості.** Проблема альтруїзму та просоціальної поведінки в соціальній психології. Основні теорії альтруїстичної поведінки: еволюційна теорія, теорії соціального обміну та соціальних норм. Диспозиційні та ситуативні детермінанти. Ефект кількості свідків. Гендерні та культурні детермінанти просоціальної поведінки. Соціалізація альтруїзму.

**Прикладні аспекти соціальної психології.** Особливості прикладних досліджень у соціальній психології. Прикладна соціальна психологія у сфері освіти і науки. Соціальна психологія і охорона здоров'я: стрес і здоров'я людини, шляхи подолання стресу. Соціальна психологія та управління. Соціальна психологія і закон.

## **6. 2. Особливості внутрішньогрупової та міжгрупової взаємодії**

**Проблема спілкування в соціальній психології. Комунікативна сторона спілкування.** Спілкування як феномен соціальної психології. Основні характеристики спілкування. Особистість у контексті спілкування. Види спілкування. Структура спілкування як проблема психології. Характеристика функцій спілкування. Розвиток спілкування в онтогенезі. Сутність міжособистісної комунікації. Структура та засоби комунікації. Психологічні особливості вербальної та невербальної комунікації. Труднощі спілкування. Деформації спілкування. Бар'єри спілкування.

**Інтерактивна та перцептивна сторона спілкування.** Поняття інтеракції. Різновиди взаємодії. Форми поведінки особистості у міжособистісній взаємодії. Взаємодія і

міжособистісний вплив. Поняття маніпуляції. Поняття соціальної перцепції. Формування першого враження про партнера. Проблема точності сприйняття партнера. Ефекти міжособистісного сприйняття. Механізми міжособистісного сприйняття.

**Соціальна психологія груп.** Поняття групи. Сутнісні ознаки малої групи. Основні підходи та напрями вивчення малої групи. Класифікація груп. Процес входження особистості в групу. Структура взаємовідносин у малій соціальній групі. Культура первинних груп. Проблема соціального контролю.

**Динамічні процеси у групах.** Поняття групової динаміки. Концепції і моделі розвитку малої групи. Механізм групової динаміки. Психологічні умови і фактори виникнення групи. Групові норми і нормативна поведінка. Дослідження нормативного впливу групової більшості. Феномен групового тиску. Дослідження феномену конформізму в соціальній психології. Конфліктність та конформізм. Вплив меншості на групу. Проблема групової згуртованості. Лідерство і керівництво в малих групах. Теорії походження лідерства і керівництва. Стили лідерства і керівництва. Проблема прийняття групового рішення. Групові деформації. Явища групової поляризації. Етапи прийняття рішення.

**Конфлікти. Причини виникнення та шляхи розв'язання.** Проблема конфлікту у соціальній психології. Історія вивчення проблеми конфлікту. Класифікація конфліктів. Функції конфліктів. Динамічна структура конфлікту. Етапи перебігу конфлікту. Стратегії поведінки особистості в міжособистісному конфлікті. Шляхи розв'язання конфліктів. Корекція та керування конфліктом.

**Психологія великих соціальних груп і масових явищ.** Психологічні характеристики великих соціальних груп. Головні ознаки великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп. Соціально-психологічна характеристика етнічних та релігійних спільнот. Поняття національної ментальності. Психологічні особливості українського національного характеру. Психологія масових явищ. Психологічні особливості великих стихійних груп. Соціально-психологічна сутність натовпу. Підходи до класифікації натовпу. Психологічна характеристика масових способів впливу.

## **7. ДИФЕРЕНЦІЙНА ПСИХОЛОГІЯ**

### **7. 1. Пізнання природи людської індивідуальності**

Передумови вчення про відмінності між людьми. Предмет психології особистості і диференційної психології. Універсальні дихотомії людинознавства: диференційно – психологічний аспект. Теорії індивідуальних відмінностей. Ієрархічна структура суб'єкта взаємодії зі світом: організм, індивід, особистість, індивідуальність. Диференційно – психологічна парадигма у вивченні людини. Прикладне і теоретичне значення диференційної психології, її завдання.

### **7. 2. Загальні принципи диференційно – психологічного аналізу**

Формальний підхід як сукупність методів аналізу структури стійких універсалів якості людини. Класифікація методів диференційної психології. Методи констатації. Структура індивідуальності: формоутворюючі компоненти. Інтраіндивідуальні і інтеріндивідуальні відмінності. Індивідуальні, типологічні і групові відмінності. Ендофактори і екзофактори в детермінації між індивідуальною варіативністю. Психодіагностичні виміри людських відмінностей. Статистична оцінка вимірюваних явищ.

Варіації і кореляції. Тотальна і парціальна варіації. Поступові варіації. Варіабельність. Поняття кореляції. Ланцюги вивчення кореляції: структурні, етнологічні, симптоматичні зв'язки.

Ментальні реальності та темперамент. Паттерни емоційної взаємодії. Емоційні реакції і стилі. Індивідуальні особливості регуляції і саморегуляції. Стиль мови, стилеві особливості свідомості. Темперамент як фізіологічний фактор поведінки. Розвиток темпераменту в



контексті психогенетичних і лонгітюдних досліджень. Про статус темпераменту у структурі індивідуальних якостей.

**Хронологічні характеристики індивідуального розвитку людини.** Мікрохронологічна характеристика і темпи вікової динаміки психіки. Гетерохронія і протиріччя індивідуального розвитку. Макрохронологічна характеристика життя людини. Генетичні детерміновані паттерни індивідуального розвитку. Вікова динаміка психічних функцій. Етапи освоєння дійсності. Час особистості. Видові зміни тимчасової структури розвитку людини і її психіки.

**Стиль людини: засіб взаємодії зі світом. Професійна компетентність і життєва успішність.** Простір стилевих проявів: перцепція, когніція, особистість. Пояснювальні концепції і інтерпретація стилевих параметрів. Компоненти індивідуального стилю діяльності. Загальна теорія стилю. Стиль людини: структура і функції. Стилева сфера її внутрішній і зовнішній контур. Типологія стилів людини. Особистісні передумови професійної компетентності. Стратегії життєвого успіху і мотивація досягнень. Особистісна картина життєвого шляху.

**Базові компоненти характеру, особистісні відмінності і ієрархічна модель індивідуальності.** Характер і інші якості індивідуальності. „Я” – концепція і образ „Я”. Система базових орієнтацій. Особистість: диференційно – психологічний аспект. Концепції особистих рис. Теорії особистісних факторів. Нейропсихологічна інтерпретація особистих параметрів. Ієрархічна організація особистості. Формально – динамічна модель особистості. Інтра - і інтеріндивідуальний статус особистості. Конституціональний (тілесний) фактор індивідуальності. Індивідуальні якості індивідуальності. Структура індивідуальності людини. Механізм формування і розвитку індивідуальності. Системний аналіз ієрархій індивідуальних відмінностей.

**Статеві відмінності: біологічна еволюція і соціальні традиції.** Статеві відмінності і поле рольова поведінка. Полова диференціація. Фактор статі і психіка: інтелект, мовні здібності, реакції на стрес, особистісні змінні. Соціальні стереотипи: чоловіки і жінки. Полерольова поведінка особистості.

**Соціоекономічний статус індивідуальності і етнокультурний фактор детермінації групових відмінностей.** Критерій відмінностей між соціальними групами. Екологія індивідуального розвитку. Індивідуальні відмінності і сімейне середовище. Вплив статусного рівня на інтелект. Індивідуальні відмінності і якість життя. Бажання до досягнення в контексті соціальної стратифікації. Соціокультурна координата індивідуальності. Крос – культурні дослідження фізичного розвитку, психічних процесів особистості. Виховання в контексті культури.

**Психічні, деструктивні та аномальні деформації особистості. Феномен креативності.** Особливості розвитку клінічної психології в контексті зміни її парадигмальних установок. Психопатологія: симптомокомплекс індивідуальних якостей. Класифікація і виміри порушень. Форми індивідуальної дезадаптації. Передумови особистісних деформацій. Диференціальна психіатрія і психотерапія. Деструктивні тенденції індивідуальності. Творчість як форма душевного розладу. Творчість як форма унікального самовираження. Здібності, талант, геніальність: психологічна інтерпретація. Механізми креативності. Елементи життєвого шляху творчої особистості.

**Типові виміри суб’єктивної реальності.** Поняття типу в психології. Конституціональні типології: від морфофункціональних координат індивідуальності до загальних і часткових типів нервової системи. Поведінкові стратегії індивідуальності. Таксономії дослідницьких типів.

**Людина в контексті ситуації.** Особистісні конструкти як „шляхи передбачення ситуації”. Специфіка особистих установок через призму ситуації. Внутрішньо сімейні процеси як фактор формування індивідуальних відмінностей. Особистість в ситуації: реакція на стрес, адекватність оцінки на подію, індивідуальні стилі реагування. Ієрархічна

організація стильової поведінки. Типологія стилів реагування на складні ситуації. Диференційна психокорекція.

## **8. ПСИХОЛОГІЯ ПРАЦІ**

### **8.1. Людина і праця**

**Методологічні і теоретичні основи психології праці.** Психологія праці, як галузь психологічного знання про працю і працюючих. Суміжні області наукового психологічного і міждисциплінарного знання про людину і професії. Методологічні і теоретичні основи, предмет і завдання психології праці в цілях забезпечення оптимальних взаємозв'язків людини і трудової діяльності.

**Людина і праця.** Поняття "ерготична система", "ерготична функція" (їх еволюція в історії людського суспільства). Трудовий процес та його структура. Об'єкт праці і його основні різновиди. Цілі праці. Засоби праці. Умови праці (професійне середовище).

**Суб'єкт праці і його структура.** Поняття про суб'єкт праці. Структура суб'єкта праці. Зовнішня та внутрішня структура праці.

**Методи психології праці.** Емпірико-пізнавальні методи. Методи діагностики різних психологічних, психофізіологічних і особистісних характеристик суб'єкта. Методи аналізу і обробки емпіричних даних.

Можливості обмеження і правила застосування емпірико-пізнавальних методів. Перетворюючі або конструктивні методи психології праці, їх використання.

**Психологічне професіографування.** Психологічне професіографування. Поняття "професія", "трудовий пост", "спеціальність". Принципи і методи психологічної професіографії. Програми і схеми професіографування, способи фіксації професіографічного матеріалу. Професіограма професії і її структура.

**Класифікація професій, психологічні ознаки її побудови.** Цілі застосувань. Огляд психологічних класифікацій професії. Багатозначна багаторівнева психологічна класифікація професій, її структура і можливості її застосування.

### **8.2. Психологія професійної діяльності**

**Психологічне вивчення людини як суб'єкта професійної діяльності.** Людина і її професійна доля. Цілі і методи вивчення структури суб'єкта професійної діяльності. Критерії і методи діагностики рівня її сформованості. Психічні регулятори професійної праці людини. Методи, їх вивчення і способи формування. Концепція інтегрального дослідження індивідуальності. Індивідуальний стиль діяльності як системно-утворююча функція інтегральної індивідуальності. Феноменологія індивідуальних стилів. Індивідуальний стиль діяльності як засіб професійної адаптації людини. Діагностика рівня професійної готовності людини.

**Психологічні проблеми формування професіональних кадрів.** Профорієнтація і профконсультація - комплексні соціальні проблеми і їх психологічні аспекти. Індивідуальна профконсультація як умова активізації самовизначення людини при виборі професії. Принципи, методи, обмеження в профорієнтаційній і профконсультаційній роботі.

**Психологічні основи професійного відбору, підбору, розміщення і атестації кадрів, висунення резервів кадрів.** Визначення критеріїв, підбір методів діагностики і прогнозування готовності людини як суб'єкта праці. Особливості діагностики професійних кадрів при атестації і висуненні резерву.

**Психологічні питання підготовки кадрів.** Психологічні основи виховання і професійного навчання. Розробка програми навчання. Підбір методів професіональної підготовки. Виділення критеріїв і вибір методів оцінки і ефективності. Види і форми професійного навчання. Дилема стандартизації і індивідуалізації професійного навчання.

**Психологічні питання адаптації і стабілізації робочих кадрів.** Види адаптації, які обумовлюють процес адаптації. Критерії і методи оцінки адаптації робочих кадрів.

Висунення кадрового резерву. Умови підбору професій і можливості компенсаторного пристосування людини до вимог професії.

**Психологічні аспекти підвищення професійної працездатності.** Працездатність як показник змін функціонального стану людини в процесі діяльності. Критерії оцінки працездатності. Фактори, які зумовлюють працездатність людини. Закономірності змін працездатності в процесі праці. Методи діагностики функціонального стану і засоби зниження професійної втоми і підвищення професійної працездатності. Психологічні методи корекції і профілактики несприятливих функціональних станів.

## **9. ІНЖЕНЕРНА ПСИХОЛОГІЯ**

**Предмет і завдання інженерної психології.** Проблема "людина-машина". Предмет інженерної психології. Структурна схема системи "людина-машина" (СЛМ).

**Система "людина-машина".** Особливості й класифікація систем "людина-машина". Показники якості СЛМ. Оператор у СЛМ. Етапи діяльності людини-оператора. Порівняння функціональних характеристик людини й машини.

**Психофізіологічні основи діяльності оператора.** Прийом інформації оператором. Психофізіологічна характеристика процесу прийому інформації. Просторові й тимчасові характеристики зорового аналізатора. Зберігання й переробка інформації оператором. Процеси пам'яті. Характеристики оперативної пам'яті.

**Ухвалення рішення в діяльності оператора.** Психологічні аспекти проблеми ухваленого рішення. Особливості ухвалення рішення на мовномисленнєвому рівні. Керуючі дії оператора. Робочі рухи людини-оператора. Зв'язок сприйняття й руху.

**Інженерно-психологічні основи проектування систем "людина-машина".** Проектування засобів відображення інформації. Класифікація й загальні інженерно-психологічні вимоги до засобів відображення інформації. Проектування органів керування. Класифікація й загальні інженерно-психологічні вимоги до органів керування.

**Організація робочого місця оператора.** Фактори, що впливають на організацію праці; класифікація робочих місць, конструкція й параметри основного й допоміжного устаткування; раціональні методи й прийоми праці; планування робочих місць і приміщень; умови розміщення виробничих ділянок і устаткування; побудова пультів і пунктів керування; режим роботи оператора.

**Інженерно-психологічні принципи створення систем "людина-машина".** Особливості проектування систем "людина-машина". Проектування й моделювання діяльності оператора. Облік інженерно-психологічних вимог у процесі виробництва. Інженерно-психологічна оцінка систем "людина-машина".

**Інженерно-психологічні основи експлуатації систем "людина-машина".** Професійна підготовка операторів. Структура професійної підготовки операторів. Професійний відбір операторів. Навчання операторів. Тренування операторів. Наукова організація праці (НОП). Зміст робіт з НОП на підприємствах. Розробка режимів праці й відпочинку. Інженерно-психологічні аспекти охорони праці.

## **10. ЮРИДИЧНА ПСИХОЛОГІЯ**

### **10.1. Основні засади розвитку юридичної психології як науки та її правової діяльності**

**Предмет, система та історія розвитку юридичної психології як науки.** Предмет та система юридичної психології. Складові частини юридичної психології. Завдання, які вирішує юридична психологія. Історія розвитку юридичної психології. Місце юридичної психології в системі юридичних та психологічних наук.

**Методологічні основи і методи юридичної психології.** Поняття про методологічні принципи. Пізнавальна функція методів юридичної психології. Характеристика методів.

Використання методу тестування в юридичній практиці. Правомірність і допустимість методів психологічного впливу кримінального судочинства.

**Психологічна характеристика процесуальної діяльності.** Поняття процесуальної діяльності. Особливі умови процесуальної діяльності як професії. Професійні якості і психологія осіб, які здійснюють впровадження у справі. Психологія планування й організації процесуальної діяльності і організації процесуальної діяльності. Психологічні основи доказування. Види слідчої (судової) діяльності та їх характеристика.

**Психологічна характеристика слідчих дій.** Загальна характеристика психологічних особливостей слідчої діяльності. Психологічні особливості особи слідчого. Психологія обвинуваченого. Поняття захисної домінанти. Особливості обстеження місця події. Психологія затримання. Психологічні особливості здійснення обшуку. Психологія потерпілого і свідка. Провокуюча поведінка, види фіктивності. Психологія слідчого експерименту.

**Судово – психологічна експертиза, її зміст та порядок проведення.** Судово – психологічна експертиза: цілі та задачі. Методики проведення судово психологічної – експертизи. Судово – психологічна експертиза емоційних станів. Судово – психологічна експертиза потерпілих у справах про статеві злочини. Експертиза соціально – психологічних особливостей членів злочинного угруповання. Судово – психологічна експертиза встановлення здатності неповнолітнього правопорушника щодо розуміння значення здійснених ним дій. Інші види судово – психологічних експертиз. Судово – психологічна експертиза особисто – психологічних особливостей. Посмертна експертиза. Експертиза у справах ДТП. Експертиза здатності свідчити.

## **10.2. Кримінальна психологія та проблема особистості злочинця і злочинної поведінки**

**Психологія особи злочинця.** Поняття особистості злочинця в кримінальній психології. Класифікація злочинних типів. Психологічні особливості рис особистості злочинців. Мотивація злочинної поведінки.

**Проблеми злочинності у неповнолітніх.** Поняття правопорушень у неповнолітніх, основні види девіацій та їх характеристика, психологічні особливості девіантної поведінки неповнолітніх, мотивація насильницьких та корисливих злочинів. Соціально – психологічні основи профілактики правопорушень неповнолітніх.

**Психологія злочинної діяльності.** Психологічний аналіз злочину. Структура злочину. Організація злочинних угруповань. Психологічні основи тероризму. Психологія розвитку тіньової економіки. Психологічні особливості злочинів – професіоналів (рецидивістів). Психологічна характеристика злочинної субкультури та її вплив на культуру підприємництва. Психологічні наслідки злочинів

**Основи пенітенціарної психології.** Поняття пенітенціарної психології. Предмет і завдання. Сутність процесу перевиховання. Процес адаптації злочинної особистості до умов соціальної ізоляції. Динаміка особистості засудженого і виховний процес. Психологія поведінки засудженого. Методи впливу на особу засудженого в установах з виконання покарання.

**Трансформація психологічних особливостей особистості засудженого в умовах соціальної ізоляції.** Колектив засуджених та їх характеристика. Вплив соціальної ізоляції на особу. Психологія тюремного побуту. Ієрархічна система груп засуджених негативного спрямування. Психологічні основи ре соціалізації засуджених. Завдання та фактори ре соціалізації. Проблеми адаптації звільненого до умов життя на волі. Психологічні особливості роботи з особами які були засуджені.

**Екстремально – юридична психологія, її зміст та особливості використання.** Екстремально – юридична психологія, її види. Особливості групової поведінки в екстремальних ситуаціях. Психологічна характеристика натовпу. Екстремальна підготовка та її види. Особливості поведінки людини у постекстремальний період.

## КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ ВСТУПНИКІВ

Рівень професійної компетентності вступників оцінюється за 200-бальною шкалою. Виділені такі рівні компетентності.

**I рівень – початковий.** Відповіді вступника на теоретичні питання елементарні, фрагментарні, зумовлюються початковими уявленнями про сутність психолого-педагогічних та методичних категорій. У відповідях на практичні та творчі завдання вступника не виявляє самостійності, демонструє невміння аналізувати діяльність учасників навчально-виховного процесу, приймати рішення.

**II рівень – середній.** Вступник володіє певною сукупністю теоретичних знань, практичних умінь, навичок, здатний виконувати завдання за зразком, володіє елементарними вміннями здійснювати пошукову, евристичну діяльність, самостійно здобувати нові знання.

**III рівень – достатній.** Вступник знає істотні ознаки понять, явищ, закономірностей, зв'язків між ними, а також самостійно застосовує знання в стандартних ситуаціях, володіє розумовими операціями (аналізом, абстрагуванням, узагальненням тощо), вміє робити висновки, виправляти допущені помилки. Відповідь повна, правильна, логічна, обгрунтована, хоча їй і бракує власних суджень.

**IV рівень – високий.** Передбачає глибокі знання з педагогіки, психології та методик дошкільної освіти, ерудицію, вміння застосовувати знання творчо, здійснювати зворотній зв'язок у своїй роботі, самостійно оцінювати різноманітні життєві ситуації, явища, факти, виявляти і відстоювати особисту позицію. Відповідь вступника свідчить про його уміння адекватно оцінити власні здібності, можливості, рівень домагань, психологічні особливості; вибрати найефективніший варіант поведінки в тій чи іншій ситуації; регулювати власні емоційні стани, долати критичні педагогічні ситуації тощо.

**Таблиця відповідності  
рівнів компетентності значенням 200-бальної шкали оцінювання  
відповідей вступників під час фахового випробування**

Рівень компетентності	Шкала оцінювання	Національна шкала оцінювання
1	2	3
<b>Початковий</b> відповіді вступника невірні, фрагментарні, демонструють нерозуміння програмового матеріалу в цілому.	<b>0-99</b>	незадовільно
<b>Середній</b> відповіді вступника визначаються розумінням окремих аспектів питань програмного матеріалу, але характеризується поверховістю та фрагментарністю, при цьому допускаються окремі неточності у висловленні думки.	<b>100-149</b>	задовільно
<b>Достатній</b> відповіді вступника визначаються правильним і глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу, але при цьому допускаються окремі неточності не принципового характеру.	<b>150-179</b>	добре
<b>Високий</b> відповіді вступника визначаються глибоким розумінням суті питання програмного матеріалу.	<b>180-200</b>	відмінно

## СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. **Абульханова – Славская К.А.** Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М. : Мисль, 1991.
2. **Ананьев Б. Г.** Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. — СПб. , 2001.
3. **Андреева Г. М.** Социальная психология: Учеб. для вузов / Г. М. Андреева. – М. : МГУ, 2002. – 420 с.
4. **Баклицький І. О.** Психологія праці: Підручник / І. О. Баклицький. – 2-ге вид. , перераб. і доп. – К. : Знання, 2008. – 655 с.
5. **Трофімов Ю. Л.** Інженерна психологія: Підручник / Ю. Л.Трофімов. – К. : Либідь, 2002. – 264 с.
6. **Бодров В. А.** Психология профессиональной пригодности / В. А. Бодров. -М. , 2001.
7. **Бурлачук Л. Ф.** Психодіагностика : учеб. пособ. для студ. вузов. обуч. по напр. и спец. психологии / Л. Ф. Бурлачук. – СПб. : Питер, 2006. – 350 с.
8. **Галян І. М.** Психодіагностика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / І. М. Галян. – К. : Академвидав, 2009. – 463 с. - (Альма-матер).
9. **Гамезо М. В.** Атлас по психологи / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Просвещение, 1986. – 272 с.
10. **Горкавий В. К.** Математична статистика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. К. Горкавий, В. В. Ярова ; М-во освіти і науки України, Харків. нац. аграрний ун-т ім. В. В. Докучаєва. - К. : Професіонал, 2004. - 378 с.
11. **Гуревич П. С.** Клиническая психология: Комплексы. Нервозы. Психозы / П. С. Гуревич. - М. : NOTA BENE, 2001. – 510 с.
12. **Дрозденко К. С.** Загальна психологія у практичному вимірі: підручник / К. С.Дрозденко. – К. : ВД „Професіонал”, 2007. – 608 с.
13. **Клиническая психология** / сост. и общ. ред. Н. В. Тарабриной. – СПб. : Питер, 2000. – 352 с. - (Хрестоматия по психологии).
14. **Климов Е. А.** Введение в психологию труда / Е. А. Климов. - М. , 1988. — 509 с.
15. **Кокун О. М.** Психофізіологія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. М. Кокун ; М-во освіти і науки України, Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини "Україна". — К. : Центр навч. л-ри, 2006. – 181 с.
16. **Коновалова В. О.** Юридична психологія: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / В.О.Коновалова, В.Ю.Шепітько - К.: Концерн «Видавничий Дім « Ін Юре», 2004. - 424 с.
17. **Коренчук Л. П.** Основи математичної статистики у психології. Модулі / Л. П. Коренчук, Т. М. Мосійчук ; М-во освіти і науки України, Міжнар. екон.-гуманіт. ун-т ім. С. Дем'янчука. – Рівне, 2007. – 24 с.
18. **Корнєв М. Н.** Соціальна психологія / М. Н. Корнєв, А. Б. Коваленко. – К. : Вища школа, 1995. – 303 с.
19. **Корольчук М. С.** Психодіагностика : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / М. С. Корольчук, В. І. Осьодло ; за заг. ред. М. С. Корольчука. – К. : Ельга : Ніка-Центр, 2005. – 396 с.
20. **Корольчук М. С.** Психофізіологія діяльності : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / М. С. Корольчук. - 2-е вид., випр. та допов. - К. : Ельга : Ніка-Центр, 2004. – 396 с.
21. **Либин А. А.** Дифференциальная психология / А. А. Либин. – М. : Смысл, 1999. — 284с.
22. **Ломов Б. Ф.** Методологические и теоретические проблемы психологи / Б. Ф. Ломов. - М. , 1984. — 464 с
23. **Максименко С. Д.** Загальна психологія: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко. – Вид.3 -те, переробл. та допов. – К. : ЦУЛ, 2008. – 271 с.
24. **Малхазов О. Р.** Психологія праці: Навч. посібник. / О. Р.Малхазов. — К. : Центр учбової літератури, 2010. — 208 с.

25. **Медична психологія** : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С. Д. Максименко, І. А. Коваль, К. С. Максименко, М. В. Папуча ; за заг. ред. С. Д. Максименка. - Вінниця : Нова книга, 2008. – 516 с.
26. **Моргун В. Ф.** Основи психологічної діагностики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. Ф. Моргун, І. Г. Тітов ; М-во освіти і науки України, ПДПУ ім. В. Г. Короленка, Каф. психології. – К. : Слово, 2009. – 460 с.
27. **Москаленко В. В.** Соціальна психологія / В.В. Москаленко. – К. : ЦНЛ, 2005. – 624 с.
28. **М'ясоїд П. А.** Загальна психологія / П. А. М'ясоїд. – К. : Відродження, 1998. – 479 с.
29. **Немов Р. С.** Психологія: переклад з рос. м. / Р. С.Немов.– Рівне, 2002.
30. **Общая психодиагностика** / А. А. Бодалев, В. В. Столин, В. С. Аванесов и др. – СПб. : Речь, 2002. – 440 с.
31. **Опря А. Т.** Статистика (модульний варіант з програмованою формою контролю знань) : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. Т. Опря ; М-во освіти і науки України, Полтав. ін-т економіки і права, Вищ. навч. закл. «Відкритий міжнар. ун-т розвитку людини «Україна» – К. : ЦУЛ, 2012. – 447 с.
32. **Орбан-Лембрик Л. Е.** Соціальна психологія / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2005. – 446 с.
33. **Павелків Р. В.** Загальна психологія. Підручник / Р. В. Павелків. – К. : Кондор, 2009. – 576 с.
34. **Палій А. А.** Диференціальна психологія : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / А. А. Палій. - К. : Академвидав, 2010. — 429 с.
35. **Пальм Г. А.** Загальна психологія / Г. А. Пальм. – Львів: Каменяр, 2009.
36. **Поліщук С. А.** Методичний довідник з психодіагностики : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С. А. Поліщук. – Суми : Університетська книга, 2009. – 440 с.
37. **Практическая психодиагностика** : методики и тесты / ред.-сост. Д. Я. Райгородский. – Самара : БАХРАХ-М, 2003. – 668 с.
38. **Психофизиология** : учеб. для студ. вузов, обуч. по напр. и спец. "Психология", и для последиплом. образования / Ин-т психологии РАН ; под ред. Ю. И. Александрова. - 2-е изд., доп. и перераб. - СПб. : Питер, 2001. – 491 с. – (Учебник нового века).
39. **Рибалко Е. Ф.** Возрастная и дифференциальная психология / Е. Ф. Рибалко.- СПб. : ПИТЕР, 2010.-221с.
40. **Романовська Л. І.** Диференційна психологія: Навч. посіб./ Л. І. Романовська, Л. О. Подкоритова. - Львів: «Новий Світ – 2000», 2011. — 236 с.
41. **Семак О. О.** Основи інженерної психології: Навчально-методичний посібник / О. О. Семак. – Івано-Франківськ: Плай, 2006. – 106 с.
42. **Суходольский Г. В.** Основы математической статистики для психологов : учеб. для студ. высш. учеб. заведений, обуч. по напр. и спец. "Психология" / Г. В. Суходольский. – 2-е изд., перераб. и доп. – СПб. : Изд-во СПб. ун-та, 1998. – 464 с.
43. **Терлецька Л. Г.** Основи психодіагностики / Л. Г. Терлецька. – К. : Главник, 2006. – 143 с.
44. **Трофімов Ю. Л.** Інженерна психологія:Підручник / Ю. Л. Трофімов. – К. : Либідь, 2002. – 264 с.
45. **Філіппов М. М.** Психофізіологія людини : навч. посіб. / М. М. Філіппов ; МАУП. // Психологія : [Електронний ресурс] / МАУП. - К. : МАУП, 2006.
46. **Чайченко Г. М.** Фізіологія людини і тварин : підруч. для студ. біолог. спец. вищ. навч. закладів / Г. М. Чайченко, В. О. Цибенко, В. Д. Сокур ; за ред. В. О. Цибенка. - К. : Вища шк., 2003. – 463 с.
47. **Швачко О. В.** Соціальна психологія / О. В.Швачко.– К. : Вища школа, 2002. – 111 с.
48. **Шибутани Т.** Социальная психология / Т. Шибутани. – Ростов-на Дону: Феникс, 2002. – 554 с.

49. **Юридична психологія:** Навчальний посібник. (Під заг. ред. проф. Кондратьєва Я. Ю.). - К. : Юріком, 2000. - 345 с.

#### ІНФОРМАЦІЙНИЙ РЕСУРС

1. <http://univer.nuczu.edu.ua>
2. <http://stud.com.uau>
3. <http://www.info-library.com.ua>
4. <http://westudents.com.ua>
5. <https://pidruchniki.com.ua>
6. <https://samorozvytok.info>
7. <https://padaread.com.ua>
8. <https://textbook.com.ua>
9. <https://psychologiya.com.ua>
10. <https://psychologiya.org.ua>
11. <https://subject.com.ua>